

1. Kokią teisinę apsaugą galiu gauti jūsų šalyje kaip asmuo, nukentėjęs nuo žmogaus teisių pažeidimų verslo srityje? Ar numatyta žalos atlyginimo galimybė?

Asmenims, kurie yra nukentėję nuo žmogaus teisių pažeidimų verslo srityje, apsaugą suteikia bendrosios kompetencijos teismai.

Asmenys, kurių teisės buvo pažeistos, civilinės arba baudžiamosios teisenos tvarka gali kreiptis dėl apsaugos į bendrosios kompetencijos teismus. Prireikus vėliau galima kreiptis į Konstitucinį teismą.

Jeigu pažeidimai yra civilinio pobūdžio, apsiginti paprastai galima pateikus ieškinį dėl prievolių vykdymo – taip ieškovas gali reikalauti, kad būtų įvykdytos bet kurios teisinės prievolės. Paprastai ieškovas gali reikalauti, kad atsakovas ieškovui ką nors duotų, padarytų, nutrauktų neteisėtą elgesį arba toleruotų tam tikrą elgesį. Ieškovas taip pat gali reikalauti įvykdyti prievolę atlyginti dėl netinkamo atsakovo elgesio padarytą piniginę arba nepiniginę žalą.

Jeigu teisės buvo pažeistos tam tikru veiksmu, kuriam būdingi nusikaltimo požymiai, skundą baudžiamosios teisenos tvarka galima pateikti policijai, prokuratūrai arba – žodžiu – teisme. Gavęs ieškinį baudžiamojoje byloje, prokuroras gali pradėti teismo procesą ir tada sprendimą dėl kaltės pripažinimo ir sankcijos priima teismas. Priimdamas sprendimus teismas veikia nepriklausomai ir vadovaujasi tik įstatymais.

Jeigu nukentėjęs asmuo dėl nusikalstamos veikos patyrė žalą sveikatai, piniginę ar nepiniginę žalą arba jeigu pažeidėjas dėl nusikalstamos veikos praturtėjo nukentėjusio asmens sąskaita, nukentėjęs asmuo gali prašyti teismo motyvuotu sprendimu įpareigoti atsakovą finansiškai atlyginti dėl nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui padarytą piniginę arba nepiniginę žalą (tai vadinama reikalavimų įvykdymu). [1] Nukentėjęs asmuo tai turi padaryti ne vėliau kaip iki parodymų teikimo per teismo posėdį arba – vėliausiai – per pirmąjį posėdį dėl susitarimo dėl kaltės pripažinimo ir sankcijos, jei toks susitarimas sudarytas.

Asmuo, nukentėjęs nuo žmogaus teisių pažeidimo (vadinamas nukentėjusiuja šalimi), neturi teisės apskųsti teismo sprendimo motyvuodamas tuo, kad rezoliucinė sprendimo dalis (t. y. pats sprendimas) yra netikslus. Tačiau nukentėjęs asmuo gali apskųsti sprendimą dėl finansinio piniginės arba nepiniginės žalos atlyginimo arba sprendimą grąžinti neteisėtai įgytą turtą motyvuodamas tuo, kad sprendimas yra netikslus, jeigu buvo pateiktas tokį reikalavimą.

2. Ar jūsų šalyje yra specialių teisės nuostatų dėl šurkščių žmogaus teisių pažeidimų? Ar šios nuostatos taikomos nusikalstamams aplinkai ar dideliam darbuotojų išnaudojimui?

Šurkštūs žmogaus teisių pažeidimai pagal Baudžiamąjį kodeksą laikomi nusikalstama veika. Priimdamas nuosprendį teismas atsižvelgia ne tik į nusikalstamos veikos pobūdį ir sunkumą, bet ir į pažeidėjo padėtį bei nukentėjusio asmens įstatymais saugomus interesus. Apskritai Baudžiamajame kodekse už tam tikras kodekse suklasifikuotas nusikalstamas veikas, kurių poveikis visuomenei yra didesnis, nustatytos griežtesnės sankcijos ir baudmės. Poveikis gali pasireikšti tuo, kad asmeniui, nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos, dėl nusikalstamos veikos padarymo būdo arba dėl konkretaus motyvo sukeliama gana didelis pavojus arba padaroma gana didelė žala. Nusikalstama veika gali būti padaroma tyčia, dėl didelio aplaidumo, pakartotinai, siekiant didelės arba itin didelės naudos, padarant sunkius sužalojimus arba sukeltiant mirtį.

Baudžiamajame kodekse yra atskiras skyrius dėl nusikalstamos veikos, susijusios su aplinkos apsauga. Baudžiamajame kodekse išdėstyti esminiai nusikalstamai veikai būdingi požymiai, taip pat apibrėžiami tam tikri sąlyginiai požymiai, pagal kuriuos nustatoma, kad nusikalstamos veikos poveikis visuomenei yra didesnis, ir už tokią nusikalstamą veiką skiriamos griežtesnės sankcijos. Jeigu nusikalstamą veiką įvykdė fizinis asmuo, jam net gali būti skiriama laisvės atėmimo baudmė, jeigu juridinis asmuo – jis net gali būti likviduotas.

Pirmiau išdėstyta tvarka *mutatis mutandis* taikoma ir asmenų išnaudojimui darbe. Baudžiamajame kodekse sąvoka „asmens išnaudojimas darbe“ nevertinama, tačiau ši sąvoka gali apimti vergiją, baudžiavinę padėtį[2], priverstinį darbą ir kitų formų išnaudojimą[3], kurie prilyginami prekybos žmonėmis nusikalstamai veikai. Išnaudojimu taip pat gali būti laikomos itin sunkaus išnaudojamojo pobūdžio darbo sąlygos[4]. Tai vienas iš svarbiausių nusikalstamos veikos, kai neteisėtai įdarbinami užsienio piliečiai, požymių. Už tam tikrus nusikalstamai veikai būdingus požymius taip pat skiriamos griežtesnės sankcijos.

3. Esu nukentėjęs nuo žmogaus teisių pažeidimo, padaryto Europos tarptautinei bendrovei vykdam veiklą už Europos Sąjungos ribų. Ar galiu kreiptis į jūsų šalies teismą, jei nesu ES pilietis arba negyvenu ES? Kokiomis sąlygomis galiu pareikšti reikalavimus dėl pažeistų teisių? Kur galima rasti papildomos informacijos?

Bendrais atvejais tinka atsakymas į pirmą klausimą. Čekijos institucijos pirmiausia yra kompetentingos nagrinėti Čekijoje iškeltas bylas, išskyrus tuos atvejus, kai ES teisės aktuose arba tarptautinėse sutartyse nustatyta kitaip.

4. Ar asmenys, nukentėję verslo srityje nuo žmogaus teisių pažeidimų, padarytų Europos tarptautinėms bendrovėms vykdam veiklą už Europos Sąjungos ribų, gali sulaukti ombudsmeno institucijų, lygybės įstaigų arba nacionalinių žmogaus teisių institucijų paramos? Ar šios institucijos gali ištirti mano atvejį, jei nesu ES pilietis arba negyvenu ES? Ar jūsų šalyje yra kitų viešųjų tarnybų (pvz., darbo arba aplinkosaugos inspekcijų), kurios galėtų ištirti mano atvejį? Kur galiu rasti informacijos apie savo teises?

Kai kuriose savo kompetencijos srityse ombudsmenas gali suteikti paramą ir apsaugą nuo žmogaus teisių pažeidimų verslo srityje nukentėjusiems asmenims. Pirmiausia jis gali teikti pagalbą ES piliečiams, nagrinėti skundus dėl valstybės administracinių institucijų, bendradarbiauti su asmenimis, nukentėjusiais dėl diskriminacijos, ir teikti jiems konsultacijas. Dėl pagalbos ES piliečiams pažymėtina, kad visi ES piliečiai gali kreiptis į ombudsmeną su prašymu padėti išspręsti klausimus, susijusius su jų kaip ES piliečių teisėmis darbo santykių srityje. Šioje srityje ombudsmenas teikia ES piliečiams informaciją apie jų teises, apie institucijas, į kurias reikėtų kreiptis, ir apie tai, kokių veiksmų galima imtis. Ombudsmenas taip pat konsultuoja, jeigu kyla įtarimų dėl diskriminavimo pilietybės pagrindu, ir tais atvejais, kai pateikiami prašymai pradėti bylą dėl diskriminavimo. Ombudsmenas gali bendradarbiauti su institucijomis, kurios panašias funkcijas atlieka kitose ES valstybėse narėse. Asmenys, nukentėję dėl žmogaus teisių pažeidimų verslo srityje, gali kreiptis ne tik į ombudsmeną, bet ir į Čekijos SOLVIT centrą. SOLVIT centras nagrinėja skundus, kai ES valstybės narės valdžios institucija nesilaiko Europos teisės normų ir pažeidžia asmenų (piliečių arba verslo subjektų) teises.

Ombudsmenas taip pat nagrinėja skundus dėl valstybės administracinių įstaigų, kurios yra kompetentingos prižiūrėti, kaip privatūs subjektai vykdo savo prievoles (tai paprastai yra tikrinimo ir priežiūros institucijos). Tačiau ombudsmenas negali nagrinėti pačios privačių subjektų veiklos. Ne mažiau svarbu ir tai, kad ombudsmenas yra nacionalinė institucija, įgaliota užtikrinti vienodo požiūrio principo laikymąsi ir apsaugoti nuo diskriminacijos. Šiuo atžvilgiu ombudsmenas bendradarbiauja su asmenimis, nukentėjusiais nuo diskriminacijos, ir teikia jiems konsultacijas.

Čekijoje taip pat veikia nacionalinės kiekvieno valstybės administravimo sektoriaus priežiūros institucijos. Paprastai tokios institucijos priima visuomenės narių pasiūlymus ir skundus. Jeigu šios institucijos atlieka patikrą ir nustato teisės normų pažeidimų, jos pirmiausia gali nustatyti įpareigojimą ištaisyti padėtį, o jeigu pažeidimas sunkesnis – gali skirti baudas. Tokios institucijos, tuo neapsiribojant, yra – *Česká obchodní inspekce* (Čekijos prekybos inspekcija),

prižiūrinti prekių tiekimo ir paslaugų teikimo sritį, *Státní zemědělská a potravinářská inspekce* (Čekijos žemės ūkio ir maisto inspekcija) ir *Státní veterinární správa* (Valstybinė veterinarijos administracija), prižiūrinčios maisto produktų sritį, taip pat regioniniai visuomenės sveikatos centrai, prižiūrintys kosmetikos produktų ir gaminių, skirtų liestis su maistu, sritį. Be to, dėl darbo santykių galima kreiptis į *Státní úřad inspekce práce* (Valstybinę darbo inspekciją) ir regionines darbo inspekcijas, dėl aplinkos apsaugos – į *Česká inspekce životního prostředí* (Čekijos aplinkos apsaugos inspekciją). Šių institucijų teritorinė kompetencija dažniausiai apsiriboja Čekijos Respublikos teritorija.

5. Ar jūsų šalis yra nustačiusi Europos tarptautinėms bendrovėms prievolę sukurti skundų nagrinėjimo arba mediacijos mechanizmus, kurie leistų ištirti vykdam jį verslą padarytus pažeidimus? Ar ši prievolė taikoma ir už Europos Sąjungos ribų padarytiems pažeidimams? Kas jūsų šalyje atsakingas už šios veiklos stebėseną? Ar jūsų šalyje yra viešai skelbiamos ataskaitos apie sistemos veikimą?

Čekijos teisės aktuose Europos tarptautinėms bendrovėms nėra nustatyta prievolių sukurti skundų nagrinėjimo arba mediacijos mechanizmus, kurie leistų ištirti vykdam jį verslo veiklą padarytus pažeidimus, ar prievolės stebėti tą veiklą. Todėl Čekijos vyriausybė įmonėms rekomenduoja bent apsvaistyti galimybę įdiegti savus išsamaus patikrinimo mechanizmus, kad būtų galima nustatyti ir pašalinti žmogaus teisių pažeidimo riziką. [5] Į juos privaloma tvarka turėtų būti įtraukiamos suinteresuotųjų subjektų grupės – darbuotojai ir tiesiogiai suinteresuoti visuomenės nariai. Tačiau ši vyriausybės rekomendacija nėra teisiškai privaloma.

6. Ar jūsų šalyje turiu specialių teisių, jei esu pažeidžiama auka, reiškianti reikalavimus dėl žmogaus teisių pažeidimų verslo srityje? Ar galiu gauti teisinę pagalbą ir kokiomis sąlygomis? Kokios išlaidos bus įtrauktos į teisinę pagalbą? Ar galiu gauti teisinę pagalbą tokiomis pat sąlygomis, jei nesu ES pilietis ar neįgyvenu ES?

Jeigu asmuo prašo savo teisių apsaugos kaip civilinio proceso šalis, jis gali kreiptis į teismą, kad jam būtų paskirtas teisinis atstovas. Teismas paskiria teisinį atstovą, jeigu šalis atitinka atleidimo nuo žyminio mokesčio sąlygas ir jeigu atstovą paskirti yra būtina, kad būtų apsaugoti šalies interesai. Kartu pažymėtina, kad teismas paskiria advokatą tik tada, jeigu to reikia šalies interesams apsaugoti (ypač sudėtingesnėse bylose) arba tada, kai advokato (notaro) paskyrimas atstovauti asmeniui byloje yra privalomas.

Baudžiamosiose bylose nukentėjusiems asmenims suteikiama specialistų pagalba, įskaitant psichologo konsultaciją, socialinę konsultaciją, teisinę pagalbą, teisinės informacijos suteikimą ir galimybę dalyvauti pagalbos programose. Nukentėjęs asmuo taip pat turi teisę gauti informaciją apie bylą, kurioje jis yra laikomas nusikalstamos veikos auka. Teisinę pagalbą, tuo neapsiribojant, sudaro atstovavimas proceso metu teisme ir kitose institucijose, teisinių konsultacijų teikimas, dokumentų ir teisinės analizės rengimas.

Asmuo, patyręs sunkų kūno sužalojimą, kuris buvo padarytas dėl tyčinės nusikalstamos veikos, taip pat asmens, žuvusio dėl nusikalstamos veikos, išlaikytinis gali kreiptis dėl teisinės pagalbos. Teisinė pagalba suteikiama nemokamai arba už mažesnę mokesť. Teismas skiria teisinę pagalbą nemokamai arba už mažesnę mokesť, jeigu paaiškėja, kad nukentėjęs asmuo arba jo išlaikytinis neturi pakankamai lėšų, kad galėtų padengti honoraro paskirtam advokatai išlaidas. Teismas tokį sprendimą priima ir tada, kai nukentėjęs asmuo arba jo išlaikytinis reikalauja žalos atlyginimo ir advokato atstovavimas akivaizdžiai nėra perteklinis. Nemokama teisinė pagalba taip pat suteikiama, jeigu jos prašoma, itin pažeidžiamiems nukentėjusiems asmenims, prie kurių priskiriami vaikai, garbaus amžiaus sulaukę asmenys ir neįgalūs asmenys, asmenys, nukentėję nuo įstatymuose nurodytos nusikalstamos veikos, įskaitant prekybos žmonėmis aukas. Pirmiau nurodyti asmenys apskritai turi teisę gauti nemokamą specialistų pagalbą ir jiems suteikiamos specialios papildomos tesės, pavyzdžiui, teisė į apsaugą nuo ryšio su pažeidėju ir teisė į apsaugą, kai atliekama asmens patikra arba kai asmuo pateikia informaciją.

Jeigu asmuo įsivelia į ginčą su asmeniu, kuris gyvena ne Čekijos Respublikoje arba kurio registruota buveinė yra ne Čekijos Respublikoje, ir asmuo neturi pakankamai lėšų, kad galėtų padengti teismo proceso išlaidas, toks asmuo gali prašyti teisinės pagalbos tarptautiniuose ginčiuose pagal *Direktyvą* dėl teisinės pagalbos tarptautiniuose ginčiuose. Tokią teisinę pagalbą sudaro konsultavimas iki teismo proceso siekiant padėti susitarti ir išvengti bylos nagrinėjimo teisme, teisinė pagalba keliant bylą teisme, atstovavimas teisme ir pagalba padengiant teismo proceso išlaidas arba atleidimas nuo pareigos padengti šias išlaidas.

Asmenys, kurie nėra ES piliečiai ir gyvena ne ES, tačiau kurių teisės buvo pažeistos jiems vykdam veiklą Čekijos Respublikoje, gali gauti teisinę pagalbą tokiomis pačiomis sąlygomis kaip Čekijos Respublikos piliečiai.

[1] Įstatymo Nr. 141/1961 dėl baudžiamojo proceso (Baudžiamojo proceso kodekso) 43 skirsnio 3 dalis.

[2] Baudžiamojo kodekso 168 skirsnio 1 dalis ir 2 dalies d punktas (prekyba žmonėmis).

[3] Baudžiamojo kodekso 168 skirsnio 1 dalis ir 2 dalies e punktas (prekyba žmonėmis).

[4] Baudžiamojo kodekso 342 skirsnio 1 dalis (neteisėtas užsienio piliečių įdarbinimas).

[5] 2017–2022 m. Nacionalinis verslo ir žmogaus teisių srities veiksmų planas (ček. *Národní akční plán pro byznys a lidská práva na období 2017–2022*), p. 30.

Paskutinis naujinimas: 28/07/2020

Šio puslapio turinį nacionaline kalba tvarko atitinkamos valstybės narės. Vertimus atliko Europos Komisijos tarnyba. Į kompetentingos nacionalinės institucijos originale įvestus pakeitimus vertimuose gali būti neatsižvelgta. Europos Komisija neprisima jokios atsakomybės ar teisinių įsipareigojimų už šiame dokumente pateiktą ar nurodomą informaciją ar duomenis. Daugiau informacijos apie už šį puslapį atsakingos valstybės narės autorių teisių taisykles rasite puslapyje „Teisinė informacija“.